ئەحمەد حەسەن حەمەد
ناسراو بەفەقێ ئەحمەدەکۆرە

وریا ئەحمەد

(بەشی دووەم)

سالّی (١٩١٤) لە گوندی (سماقە) هاتۆتە دنیاوە، لە وەرامی پرسیارێکی مندا گوتی: بەمندالّی هەمیشە گوێم لە خەلّکی ڕادەگرت و هەر بەو چەشنەش گۆرانی گوتن فێربووم، سالێکیش کە پارەی جۆری (دینار و فلس) پەیدابوو مالّم لە گوندی سماقەوە بۆ کۆیە هێنا، ئەوکاتە لە (حەیران)یش بترازێت هیچی دیکەم نەدەزانی! داوام لە مەلاکانی مەولوود خوێنی وەک (مەلا ئەسعەد و مەلاوڕەحمان) کرد کە لەهەر مالێک مەولوود بوو منیش پاشی نانخواردنی ئێواریّ تەنیا بۆ گویّ ڕاگرتن دێم، ئیدی هەندیّ شەوان لەمالّی (حەمەدی کەریمی) و هەندیّ شەوان لە مالّی دی، دەی دەی هەتا شەوێکیان (یا عەیشێ) هەبوو (عەیشە زەولە)یان پێدەگۆ، ژنیّ وەستا کەریمی نەجاڕ بوو، سالّی جارێک مەولوودێکی گەورەی دەکرد، مالّیشیان لە هەوراز مالّی (یا عەنیفی عەیشێ قادری) بوو، شەوێکیان لەویّ بووم هەر قالە کەچەلّ و حەمەدەمینەگۆجە و مەلا ئەسعەد و مامۆستا مەلاوڕەحمانیش مەولوودەکەی دەخووندەوە، چووم گوێم ڕاگرت، گوتیان ئەتوو ئەوە شەش حەوت جارە دێی، دەنگیشت باشە ئێستا تۆ بۆ (تەنزیلە)مان لەگەلّ ناگێڕییەوە؟ ئەو سیّ کەسە بۆ تەنزیلە کەم بوون گوتیان یاریدەمان بدە، بۆیە منیش لەگەلّ ئەوان دەستم پێکرد، کە تەواو بووین یاعەیشێ (١٠٠) فلسی بە هەریەک لە مامۆستا مەلاوڕەحمان و مەلا ئەسعەد و(٥٠) فلسیشی دا بە حەمەدەمینە گۆجەی درهەمێکیشی دایە من، ئەویّ شەویّ هەتا بەیانی لە خۆشی ئەو درهەمەی خەوم لێنەکەوت! ئەوکاتە لە تەکییەی بووم (واتە هێشتا خاوەنی خانووی خۆی نەبووە)، بە (عانە)م دەگۆ (فەتاح

بەگ)، ئیدی گوتیان بابە ئەگەر ئەتوو بە دایمی بۆ مولوودان بێی، ئێمە وەدەکەین بە ڕەسمی بانگت بکەن، (ئەحمەدی حەمە مەلا و عومەری مام عەولا)یش بۆ هەندێ مەولوود و دانیشتنی تایبەتی بەدوامدا دەهاتن و لەگەڵ ئەوانیش بوومە برادەر، تا وای لێهات هەموو تەنزیلەی مەولوود فێربووم و لەگەڵ مەلا ئەسعەدیش گۆرانی و غەزەلەکان و هەندێ غەزەلم لە کاکەحمەدیش (ئەحمەدی حەمە مەلا) وەردەگرت و تا کار گەیشتە ئەوەی خوێندنەوەی مەولوودیشم لەبەرکرد، ئەوە نزیکەی سی و ئەوەندە ساڵەیە من لەگەڵ ئامێری (دەف)ەکەمدا چەنگەقۆپانەمە، (واتە خەریکی دەف کوتانی مەولوودانم) سەرم هاتۆتەوە سەر ئەو کونە کوڵێتەی (واتە دوای ئەو هەموو ماندووبوون و ئەوەندە ساڵەیە، تازە بوومەتە خاوەنی ئەم کەلاوەیە). گوتم ئەو گۆرانیبێژانەی لەکۆیە دەتناسین وبرادەریشت بوون، کێ بوون؟

گوتی: مەلا ئەسعەد، حەمەدەمینەگۆجە، قالە کەچەڵ، ئەحمەدی حەمە مەلا، گوتم ئەدی مامە سێوە؟ گوتی: لەبەر ئەوەی ئەویان بۆ مەولوودان نەدەینا، بۆیە لەگەڵ ئەو میانەم کەم بوو. لێرە مامم (کەریمی حەمە مەلا) لە فەقێ ئەحمەدی پرسی و گوتی: مەلا (عەبەی چایچی)یت وەبیرە؟ گوتی: نەخێر کە من هاتمە کۆیە ئەو نەمابوو، بەڵام مەتحیان دەکرد، مامم گوتی: (گۆرانی شاییانیش هەر عەبەی چایچی دەیگوت و نەشئەتاغاو ئەوانیش بۆیان دەگێڕایەوە) دوای ئەوە فەقێ حەمەد گوتی: مەلا ئەسعەد گێڕایەوە و گوتی: (شەوەکی سێ کەپتان لە کۆیە بۆ ماڵی ڕەسووڵ ئاغای هاتن، بەدوای من و عەبەی چایچی و عەلییە کۆری باوکی عومەری پینەدۆزدا هاتبوون، لەوێدا هەندێک گوتنی تورکیمان بۆیان گوت، کەپتانە ئینگلیزەکان نەیانزانی ناوی (حەیران)بێنن، بۆیە گوتیان ئەو گوتنەی شوانەکوردەکان لای مێگەل دەست لەبنا گوێیان دەنێن و دەیڵێن ئەوەمان بۆ بڵێین! هەرچەندە ئەوان دیار بوو زۆریان مەراق بوو، بەڵام مخابن ئێمە هیچ کامێمان نەمانزانی حەیرانیان بۆ بڵێین، دوایی کەپتانەکان یەکەو (٣٦) ڕوپیەیان داینێ، بەڵام من (مەلا ئەسعەد) وەرم نەگرت، ئەوانی دی وەریانگرت، لێم پرسی بۆ وەرت نەگرت؟ گوتی تۆ وادەزانی من هەر ئاوا (بزگوڕ) بوویمە؟ گوتی ئەوکات من بێزم دەهات پارە وەرگرم؟ ماموژنم لێرانە هاتە قسە و

فەقێ ئەحمەدە کۆرە

گوتی: کە بووکێک لە کۆیە دەگوێزرایەوە (قالە کەچەڵ) و (مام واحیدی موختار) لەسەربانی ماڵی زاوا دادەنیشتن و گۆرانی (لەبەر نازی چاوبازان)یان دەگوت، فەقێ ئەحمەدەکۆرە هاتە قسەو گوتی: (ئەو گۆرانیانەی ئەمین ئاغای ئەختەر، هەموو نزمەکانی لەسەر نزمی تورکی دانراون!) جاران (عومەر جەلال) هەر گۆرانییەکی عەرەبی ناوی دەردەکرد، ئەو شیعرێکی کوردی لەسەر هەمان ئاواز دادەنا! بۆ نموونە لەسەر گۆرانی (یا حافر البیر) گۆرانی (شەماڵ وەرە دەردی دڵم بۆ یار بەرە)ی دانا! فەقێ ئەحمەد گوتی: جارێکیان- جەلالی مەلا نەجیم-ی هاتە ناو مەکتەبی (بەیان) لە کۆیە بە یارمەتی- تیپی مۆسیقای باواجی کۆیە- مەقامی (خاڵە موختار)*ی پێ گوتم و ڕەسمەکیشی وەرگرتین، کەچی ئەوە بزر بوو. لەوانەیە بۆ(ئەڵمانیا)ی بردبێت! بیستوومە دەڵێن گوایە ئەگەر لەوێ ئاهەنگێک ببێت حەز دەکەن لەوێدا گۆرانی کوردیش بگوترێت!

گوتم: مامۆستا بۆچی تا ئەمڕۆ گۆرانیت لەئێزگەی کوردی بەغدا تۆمار نەکردووە؟

گوتی: خۆم هەوڵم نەداوە، چونکە خوا دەرکۆکەکی دیکەی لێکردوومەتەوە، کە پێویستم نەبێت خۆم بەوەیانەوە ماندوو بکەم (دیارە مەبەستی لە مەولوود خوێندنەوەکانە، کە ژیانی بۆ خۆی و منداڵەکانی دابین کردووە). ساڵێکیان (مەلا ئەسعەد) بۆ ئێزگە چووبوو، پێیان گوتبوو دەبێت (عەلی مەردان) ڕای لێت بێت، ئەوجا وەک گۆرانیبێژێک لێرە (لە ئێزگە)، وەرتدەگرین، ئەویش ڕێ و ڕێ هاتبووەوە کۆیە! جارێکیش (کاک

کەریم- واتە مامم کەریمی حەمە مەلا) مەلا حەمەدەمین (کە لە کۆیە بە مەلا نیسک ناسراوە) لەگەڵ خۆیدا بۆ ئێزگەی کوردی- بەغدا بەو مەبەستە بردبوو، کەچی لە تاقیکردنەوەی دەنگدا دەرنەچووبوو! هەروەها گوتی ئەمڕۆش لە مولوودەکاندا (عەبدوڵڵای سمایل چاوشین- عەبدوڵڵا ئیسماعیل) و (ئیبراهیم سابیر) تەنزیلەم بۆ دەگێڕنەوە.

کاک کەریم گوتی: (سەعیدەکۆر) هەبوو لەکۆیە خەڵکی سابڵاخێ بوو، لەگەڵ (شێخ محەمەد)ی برای، مەقامچی و دەنگخۆش دوای ئەوانە حەرامە! فەقێ حەمەدیش گوتی: (قەوان)ی تۆمارکراویشیان هەبوو، وانییە کاک کەریم؟ مامم گوتی بەڵێ هەیانبوو! گوتم تەمەنیان چەند بوو: مامم گوتی: لە تەمەنی مندا بوون، ئەمە ساڵە (١٩٣٤) ئەو ساڵانە بوو، فەقێ حمەد گوتی: کاک کەریم ئەتوو (ڕەفیقی چارچاو)ت دیتووە؟ مامم گوتی: نەوەڵڵا. فەقێ حمەد گوتی: وەختێ خۆی مەلا ئەسعەد شاگردی بوو، هەردووکیان (مامم و فەقێ حمەد) لەسەر ئەوە کۆک بوون کە (ڕەفیقی چارچاو) گۆیندەیەکی باش بووە، دواجار ئەو ڕەفیقە کە بەئەسڵ خەڵکی کۆیە بووە، بۆ تورکیا سەری خۆی هەڵگرتووە و نەگەڕاوەتەوە! کە پرسیم هۆی ئەم ڕۆیشتنەی چی بوو؟ فەقێ حمەد گوتی: نازانم ناوی هاتبوو بۆ عسکەری، نازانم چی بوو، مامم گوتی: حەنیلە خڕە لەمەیدانی خوارێ لەکۆیە مووی دەڕست، منی دیت گوتی: وەرە (گورێ)یەکت بۆ بڕێم وەرە.. پاشی خۆی حەرام بوو، بەڵام حەنیل دوای ئەوەی کوڕێکی دەمرێت واز لەگوتن دەهێنێت! گوتیان جارێکیان حەنیل بە مام سێوەی گوتبوو: ئەو مەقامانەت گوتووە، هەموویت خەسار کردووە! هەروەها فەقێ حمەد گوتی: سێوە زۆر جاران دەیگوت: هەرچی ڕاست دەبێتەوە و گۆرانیبێژە، من بۆ هەر وشەیەکی ئەو مەقامانە شەونخوونیم کردووە و ماندوو بوومە خۆ هەروا بە خۆڕایی و بە ئاسانی فێریان نەبوومە! فەقێ حمەد گوتی سێوە بۆی گێڕاومەتەوە، کاتی خۆی کە (عەبدولئەحەد جەردیس) بۆ کۆیە هاتووە و لەچایخانەی سەرمەیدانێ مۆسیقای ژەندووە، بۆ سێوەش کاتی خۆی لەکۆیە موزیکی ژەندووە و یەکتریان ناسیوە، جا کاتێک سێوە بۆ ئێزگە چووە و موزیکیان وەک پرۆڤە دەست پێکردووە، سێوە بە عەبدولئەحەدی گوتووە: کاکە وەرە خوارێ، ئەو دەنگی ئەتو لە کۆیە وەختی خۆی گوێت لێ بووە، ئەو دەنگ نەماوە، بۆیە تکادارم لەچینێکی نزمتر موزیکم بۆ بژەنن! واتە ئەو کاتانەی سێوە و عەبدولئەحەد لە کۆیە یەکتریان ناسیوە و بەرهەمیان لە چایخانەکانی کۆیەدا پێشکەش بە خەڵکی کردووە، سێوە دەنگی (بەرزتر- ناسکتر) بووە، سێوە گوتبووی ئەمە قسەی فەقێ حمەدە: شەش قادرمەم پێهێنا خوارێ! (دیارە سێوە مەبەستی تۆن بووە)، دواتر هەر فەقێ حمەد گوتی: (ئەسڵی خۆی ئەو نیوەشەوەی (تایەر تۆفیق) لە مەلا ئەسعەدی وەرگرتووە، ئەوە هەڵەیە! سێوە گەلێک چاکتری دەگۆت!) لێرانەدا مامم گوتی: (سێوە دەیگوت بۆیە مەقامی نیوەشەوم لەئێزگەدا نەگوت، چونکە بەو گوتنەم (تایەرتۆفیق) دەشکا!؟ (خاڵەموختار) شێوەگوتنێکە فەقێ حمەد لەکۆیە بەوەوە ناودار بووە، حەکایەتەکەیشی بەم شێوەیەیە (خاڵە موختار ناوی مەلا مستەفا بووە، ناوی بۆ سەربازی هاتووە، نەچۆتە پێشێ، بەڵکو خۆی شاردۆتەوە، هەتاوەکو حەفت ساڵان خۆی بزرکردووە، دوای ئەو هەمموو ماوەیە هاتووە بە ناچاری خۆی بە دەستەوە داوە، پاشانیش عەسکەری کردووە و تەواویشی کردووە، دوای ئەوە گەڕاوەتەوە و ئەو خاڵە موختارەی گوتووە! جا دیارە هەم شێوەگوتنەکە و هەم هۆنراوەکەش هی ئەو مەلا مستەفایە بووە، لەلایەن ئەوەوە ئاوازی بۆ دانراوە و تێکستیشی بۆ نووسراوە و مەلا ئەسعەدیش لەوەوە وەریگرتووە)، ڕزگاری ئامۆزام کە لەو دانیشتنەدا ئامادەبوو گوتی: مامۆستا تۆ بۆ لە هەموو مەولوودێکدا ئەو خاڵە موختارەی دەڵێی؟ گوتی: داوای دەکەن، خەڵکەکە حەزیان لێیەتی، لەم ساڵانەدا کچە سەییدێک هات بۆ لام و گوتی: (دایکم کچی کوڕی ئەو مەلا مستەفایەیە، کە کاتی خۆی شێوە گوتنی خاڵە موختاری گۆتییە، نیشان بەو نیشانەی وەسیەتی بۆ باوکی دایکم (باپیرم) کردووە و گوتوویەتی ئەمن خەڵکی کۆیەمە و ماڵم لە گەڕەکی جوولەکانە لە نزیک مزگەوتی- حەتکێ- نۆینەکی بەبەردەمدا دێت، کچە گوتی هاتووم بۆ ئەو خانووە گەر بکرێت وەری بگرمەوە، مام واحیدی موختار و ئەوان گوتیان: دایکم دەزانین بەڵام تا ئەوە بۆ تۆ ئیسپات دەکرێت و ئێمە دێین شایەدی بۆ تۆ دەدەین و ئەوە ساغ دەکرێتەوە زۆری دەوێت، ئەو خانووە تا ئەمڕۆ، ئەوە سەد دەست بکات، ئەوەی دواجار کڕیوبەتی تاپۆی کردووە و ئەو تاپۆیە چۆن بە شایەدی من و کێ و کێ دەگۆڕدرێت؟ بۆیە دایکەکەم خۆت ماندوو مەکە!)

پرسیم مامۆستا تۆ ئەوەندە ساڵەیە شت فێردەبیت و لە مەولوودان خەڵکی دەنگخۆش تووش دێیت و (مەولوود) دەخوێنیت و دەیان (تەنزیلە) دەزانیت و شێوەگوتنی وەک (خاڵە موختار) دەڵێیت، ئایا خۆت هەوڵت نەداوە بۆ خۆت ئاوازێک، یان هۆنراوەیەک دابنێیت تایبەت بەخۆت بێت؟ گوتی: بە هەموو عەقڵی خۆم توانیمە هۆنراوەی هەندێ گۆرانی (حەسەن زیرەک) بگۆڕم یا بۆی زیادکەم، یا لە شوێنی دی لێی کەم بکەم! فەقێ حمەد گوتی: (مەحموود بیرۆکەیی) هەبوو، زۆر پیربوو، بەڵام (حەیران)ی زۆرچاک دەگوت.

شایانی باسە من و هونەرمەند (سەردار ئەحمەد) زیاتر لە جارێک لەگەڵ فەقێ حمەد بە ئامێرەوە دانیشتووین و جارێکیان یەک دوو مەقام و گۆرانیشمان بۆ تۆمار کرد، بەڵام لەناو ماڵدا نەک ستۆدیۆ! هەروەها بە ڕیکۆردەری ئاسایی ناو ماڵان نەک ئامێری (پرۆفیشناڵ)ی دەنگ تۆمارکردن، ئەمە لە سەرەتای حەفتایەکاندا، دوای دانیشتن و تاقیکردنەوە زانیمان فەقێ حمەد هەندێک لە مەقامەکانیش بۆ نموونە مەقامی: (دەشت و ئورفە و مەنسوری و سێگا و حەیران...تاد) دەناسێت.

فەقێ حمەد گوتی: جاران لە دەشتی کۆیە کە دروونەیان دەکرد بەکرەیی دروونەی هەبوو، گۆرانی (گازێ) گازێیان لێدەدا، شاییشیان دەکرد گۆرانی شاییان دەگۆ، ئەو زەمان دەروێشێک دەهات خەڵکی دەورەیان لێدەدا، شمشاڵ هەر لەکۆنەوە هەبوو، لەزۆربەی گوندان شمشاڵژەن هەبوو، بلوولی شوانان هەبوو، سەردەمانێکیش ئەو (مەمەند بابی حەسەن چاوەشی) لچی بڕابوو، لە شەڕدا گوللەی پێکەوتبوو لچی نەمابوو، ئامێرێکی هەبوو (هەمبانە)کەی پڕ دەکرد لە هەوا، هەمبانەکە زیاد لە لوولەیەکی وەک سەرە زوڕنای پێوە گرێدرابوو، بەهۆی پڕکردنی ئەو هەمبانەیە لە هەوا، زۆر ئاوازی بە جۆشی پێ لێدەدا.

تێبینی:

ئەم چاوپێکەوتنە شەوی (١٩٧٩/٥/٢٢) لەکۆیە لە ماڵی مامم (کەریمی حەمە مەلا) ئەنجام دراوە.

* (خاڵەموختار) شێوەگوتنێکی زۆر خۆشی شاری کۆیەیە، ئەو پیاوە چیرۆکی ئەو خاڵەموختارەی لەسەرەوە باسکردووە، خۆیشی هەر بەو شێوەگوتنە زۆرتر لەکۆیە ناوی دەرکردبوو.

هەندێک گۆرانی هەبوون (فەقێ حمەد) لەکاتی مەولوود خوێندندا دەیگوتن، وەک بڵێی تایبەت بوون بە خۆی، ئەمانەی خوارەوە چەند نموونەیەکن لەوانە.

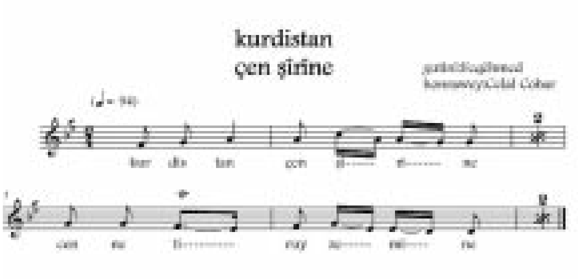

گۆرانی: کوردستان چەند شیرینە

* (میللەتانی ڕووی زەمین) گەر بە وردی سەیری بکەین لە ڕووی ئاوازەوە بە گۆرانی دەژمێردرێت، بەڵام لە ڕووی هۆنراوەوە بە ڕای من نیمچە (سروود)ێکە، لەم جۆرە شێوازەمان زۆرە، ئەمەش نەک هەر لای ئێمە بگرە لای میللەتانی دیکەش هەیە، بۆ نموونە (عارەب) بەم شێوازە دەڵێن (انشودة)!

کاتێ منداڵ بووم جا چ لەگەڵ دایکم بووبێت (چونکە فەقێ حمەد مەولوودی بۆ ژنانیش دەخوێندەوە) یا باوکم، هەستم دەکرد ئەو پیاوە، لەکاتێ مەولوود خوێندنا هۆنراوەی نیشتمانی بە ئاوازی گۆرانی دەخوێند!

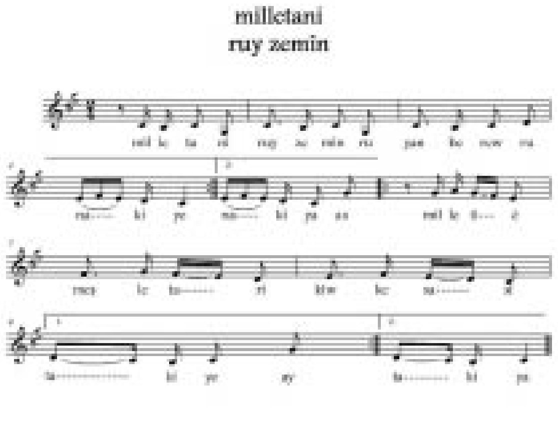

گۆرانی: میللەتانی ڕووی زەمین
شیعری: جەلال جۆبار
گوتنی: فەقێ ئەحمەدە کوڕە